

УДК 37.013.74

МОЖЛИВІСТЬ І ДІЙСНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ ОСВІТИ

Віктор АНДРУЩЕНКО

Ключові слова: освіта, європейські цінності, новий учитель, Педагогічна конституція Європи.

Одним із головних завдань сьогодення є впровадження ефективних технологій підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття. Аксиологією такої підготовки має слугувати загальна ціннісна платформа європейського світу, а узгоджені норми, які її врегульовують, можуть бути визначені як Педагогічна конституція Європи.

© Андрущенко В., 2012

творена Асоціація (консорціум) ректорів педагогічних університетів Європи, прийняте Звернення до парламентаріїв європейських країн щодо підтримки вчителя та педагогічної освіти (Київ, вересень, 2011 р.) порушують питання про необхідність реалізувати конкретні заходи, мобілізувати ресурси, опрацювати і впровадити ефективні технології підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття.

Головним питанням тут є філософія і зміст тієї духовно-моральної платформи, на якій можна було б розгорнути означений процес. Принципові настанови щодо цього вироблені європейською спільнотою впродовж її історичного розвитку. Античність і середньовіччя, Відродження і Просвітництво, Нові часи і період високої класики, епоха науково-технічного прогресу і глобалізації сформували загальну ціннісну платформу європейського світу – толерантність і миролюбність, екологічна безпека і права людини, солідарність і ін., – яка цілком може слугувати аксиологією підготовки нового вчителя, здатного до реалізації завдань навчання та виховання особистості, відповідно до новітніх викликів епохи.

Означені цінності мають універсальний характер. Вони однаково притаманні різним народам і культурам, оскільки відображають загальнолюдський контекст міжлюдських комунікацій і не тільки не принижують, не нівелюють національні цінності, а й навпаки – збагачують їх аксіологічним досвідом інших народів і культур. Загальнолюдський статус цих цінностей дає підставу розглядати їх як головні універсальні організації педагогічного процесу в усіх країнах європейського простору, а сукупність їх, об'єднану в систему, трактувати як Основний закон освітньої політики європейського простору – **Педагогічну конституцію Європи.**

Поняття «конституція» (від лат. *constitutio* – устрій, установлення, порядок) за своїм змістом охоплює основні положення, що унормовують порядок, організацію і здійснення того чи того процесу як цілісного формування. В офіційних текстах воно застосовується здебільшого для характеристики організації державної влади; на побутовому рівні – як основа певної організації, порядку її функціонування та розвитку.

Можливо, комусь запропоноване формулювання «ріже слух». Погоджуюсь, звучить дещо незвично. Але ж поміркуймо. Вже понад десять років учені активно обговорюють створення «Екологічної конституції Землі». Медичні працівники та антропологи часто вживають термін «конституція» для характеристики структури організму, його тілобудови. У геології поняття «конституція» активно вживається для характеристики земної поверхні, різноманітних пластів або ж структури ґрунтів. В економічній теорії його часто застосовують з метою встановлення оптимального співвідношення між такими величинами, як багатоманітність форм власності, непорушність права приватної власності, свобода підприємницької діяльності, вільна конкуренція, неприпустимість приватної монополії тощо. Як «основні норми організації влади» це поняття вперше введено в обіг і набуло логіко-гносеологічного сенсу за часів Давнього Риму. Розширюючи змістові характеристики терміну «конституція», я спробую довести його евристичність щодо педагогічного процесу.

Конституція кожного народу містить низку положень, які стосуються освіти, навчання та виховання нових поколінь. Зазвичай, кожна з них гарантує право на освіту. Наприклад, ст. 53 чинної Конституції України гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти різних форм навчання; надання державних стипендій та пілгь учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону, гарантується право навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

В принципі, такі гарантії є конституційно забезпеченими у будь-якій цивілізованій країні європейського простору. Вони і тільки вони визначають конституційність процесу національної освіти. Ніхто, жодна з країн, міжнародних організацій чи політичних сил сусідніх країн не мають права втручатись у цей процес, нав'язувати іншій країні власні норми чи правила щодо організації та змісту освіти, її технологій, методик виховного процесу. Навіть під виглядом «гуманітарної допомоги» чи під прикриттям дотримання «загальних правил». Освіта, культура, як і весь духовний світ, є національним надбанням і полем власносформованої правової, моральної і т. ін. регуляції. Водночас, кожна країна (відповідно до міжнародного права щодо захисту інтелектуальної власності) може вивчати і переймати педагогічний досвід далеких чи близьких сусідів, упроваджувати його у власну освітню практику. Слід мати на увазі й те, що в галузі освіти, як, власне, і в інших сферах суспільного виробництва, між державами існують певні домовленості. Це спричинено дедалі інтенсивнішим спілкуванням народів і культур, ущільненням єдиного життєвого простору, міграційними процесами та низ-

кою інших обставин. Дотримання цих домовленостей є добровільним.

Свого часу відомий філософ, політолог і культуролог Самуель Хантінгтон обґрунтував концепцію «зіткнення цивілізацій». Можливо, в період існування тоталітарних і демократичних цивілізацій таке зіткнення могло б бути. Однак світ не стоїть на місці. Тоталітарні системи (фашизм, сталінізм) відійшли в минуле, впали під натиском демократії. І хоча деякі сегменти тоталітаризму подекуди нагадують про себе, загалом суспільство рельєфно і впевнено переходить до демократії. У цій ситуації С. Хантінгтон змінює свій прогноз на майбутнє: проблема зіткнення, за його трактуванням, стосується цінностей; перспективою ж світової цивілізації є діалог і співпраця. Погоджуючись із висновком ученого, зауважу, що підготовка суб'єкта цього процесу більшою мірою належить до сфери компетенції вчителя, формування якого на основі виваженої і спільно прийнятої платформи цінностей належить до першочергових завдань розвитку країн європейського простору. Означена платформа постає як основний закон європейської педагогіки (освіти) ХХІ століття, а узгоджені норми, які її врегульовують, цілком справедливо можуть бути визначені як Педагогічна конституція Європи.

Поняття «Педагогічна конституція Європи» має умовний характер, точніше, характер міжнародних домовленостей у галузі освіти країн європейського простору. Підтримуючи спільно вироблені норми організації освіти, беручи на себе зобов'язання щодо їх виконання, в лоно цього процесу кожна країна йде добровільно, без жодного примусу (чи тиску) з боку інших держав, народів чи культур. І кожна з них залишає за собою право на збереження власних національних педагогічних надбань. Узгоджуючи «загальні правила гри», кожен із суб'єктів європейського педагогічного простору має право на здійснення визначеної ним моделі освіти й на добровільний вихід у разі зміни обставин у своїй країні чи в міжнародному вимірі.

«Першою ластівкою» таких домовленостей стала «Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, що сприяє доступу до університетів» (м. Париж), грудень

1953 року). Уряди країн – членів Ради Європи, що підписали цю Конвенцію, домовились щодо принципів сприяння вільному доступу європейської молоді до інтелектуальних ресурсів членів Ради, компетентно заявили про відкритість цієї домовленості для інших країн європейського простору, про відповідальність країн щодо забезпечення еквівалентності документів про освіту в разі її належної якості.

Означена Конвенція мала принциповий політичний і загальнокультурний характер. Вона постала як інтелектуальна відповідь народів Західної Європи на позитивні зміни, що відбулися протягом першого повоєнного десятиріччя, докорінно змінила свідомість європейських народів, зумовила їхнє загальне «перезавантаження», перехід від ідеології конфронтації до ідеології розуміння і співпраці. Щоправда, останнє практично не торкнулося духовного простору країн так званої «соціалістичної співдружності». І це зрозуміло. У цих країнах панував дух сталінізму і світової революції, яка мала б облаштувати світ на комуністичних засадах. З іншого боку, в Європі формувалась і набирала сил «антикомуністична протидія», лідером якої став британський державний діяч, колишній прем'єр, пізніше – лауреат Нобелівської премії у галузі літератури («Друга світова війна у шести томах (1948–1953 р.)») Уїнстон Черчилль. На горизонті дедалі рельєфніше вимальовувалась так звана Холодна війна. Щоб запобігти масовій втечі східних німців до Західної Німеччини, закладалися підмурки Берлінської стіни (1961 р.). Світ іще не оговтався від ядерного бомбування Японії. Розгоргалася шалена гонка озброєнь. У повітрі літали загрозливі ідеї протистояння двох світів, символом якого стало сприйняття СРСР як «імперії зла», проголошене колишнім голівудським актором, а з часом – 40-м президентом США Рональдом Рейганом.

І все ж добро перемагає зло, єднання приходить на зміну протистоянню, конфронтація поступається місцем ідеям взаєморозуміння і співпраці. Характерно, що ці гуманістичні ідеї визріли, насамперед, у сфері освіти, науки і культури. І саме освіта виявилась тим першим і найбільш ефективним імпульсом, який розпочав процес ін-

телектуального (ідеологічного) перезавантаження Європи. Саме через порозуміння і єднання у галузі освіти і науки європейські народи розпочали свій об'єднавчий процес. Саме в цей час у системі освіти формувались і набирали сили цінності, що формували основу домовленостей, які в наші дні набули узагальнення у так званій Педагогічній конституції Європи.

Знаковими стали такі домовленості країн у галузі освіти, як Велика хартія університетів (м. Болонья (Італія), вересень, 1988 р.), Конвенція про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти в Європейському регіоні (м. Лісабон (Португалія), квітень 1997 р.), Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи ООН з питань освіти, науки і культури (м. Париж (Франція), жовтень 1998 р.), Болонська декларація міністрів освіти Європи (м. Болонья, червень, 1999 р.).

Особливу сторінку у процес єднання освітніх систем народів європейського простору на основі узгодженої платформи провідних цінностей вписали Київські форуми міністрів освіти країн Європи та Перший форум ректорів педагогічних університетів Європи (Київ, вересень–жовтень 2011 р.). Узагальнивши здобутки ректорського педагогічного форуму, міністр освіти і науки, молоді і спорту України Д. Табачник зазначив, що опрацювання і впровадження в педагогічний процес узгоджених норм та правил формування нового вчителя є саме тим основним завданням, на якому мають бути зосереджені зусилля науковців і педагогів усіх країн європейського простору. Європейська спільнота вже підготувала ґрунт для формування такої платформи. Настав час засівати поле, зрошувати вічне, добре і справедливе на основі єдності національних і загальнолюдських цінностей, навчальних традицій та інновацій, свободи творчості педагога та його інтегрованої відповідальності перед майбутнім. Останнє є філософським стрижнем Педагогічної конституції Європи. Завдання полягає у тому, щоб упровадити її у всіх чи хоча б у більшості країн європейського простору. Адже саме вчитель, сформований на новій, неконфронтаційній

ціннісній основі, зможе зростити потребу і вміння поколінь, які входять у життя, жити разом у дружбі, взаємній повазі, а головне – у співпраці в єдиному просторі, який має горде історичне ім'я – Європа.

Ініціатива України щодо актуалізації цього процесу на теренах Європи є цілком закономірною і зрозумілою. Україна – педагогічна, ширше – велика гуманітарна держава. І хоча нині в ній є окремі негаразди і суперечності, які не завжди і не цілком адекватно оцінюються поважними представниками деяких європейських країн, історію відкинути неможливо. А вона – історія – засвідчує, що Україна ніколи і нікого не завойовувала, не мала колоній, не претендувала і не претендує нині на чужі території чи культурні надбання. Її народ – миролюбний, працьовитий, інтелектуальний і творчий. Отримавши незалежність, Україна, першими кроками якої стали відмова від ядерної зброї та закриття Чорнобильської електростанції, потужно заявила про свій гуманітарний менталітет. Другим яскравим актом гуманітарної природи українського народу і його культури стало проведення Євро–2012. Такої гостинності, яку виявила Україна до представників (уболівальників і простих туристів) інших країн під час цього історичного дійства, не знала ще жодна з країн європейського простору. Педагогічні ініціативи України щодо підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття та створення Педагогічної конституції Європи є третім потужним кроком гуманітарного спрямування держави. І це знову ж таки закономірно, бо саме Україна подарувала світові Учителів – наставників і пророків, теоретиків і практиків, які заслужено входять у когорту найбільш потужних педагогів світу: М. Пирогов і К. Ушинський, А. Макаренко і В. Сухомлинський! Їхній внесок у розвиток світової педагогічної справи важко переоцінити. Їхні педагогічні надбання вивчають нині у Японії, Канаді, Італії, Німеччині і в багатьох інших країнах світу. Тож кому як не нам ініціювати процеси, які виховують і об'єднують, спонукають до діалогу, відкритості і співпраці? Перекопаний, наша ініціатива буде підтримана народами і культурами Європи, їхніми провідниками і керманічами.